

11. 3. 2020

Závazkové právo – obsah závazků

Vybrané instituty

Struktura přednášky

I. Základní pojmy: právní skutečnosti x závazek jako následek právního jednání

II. Závazek

- a. vznik
- b. Změna
- c. Zánik

II. Obsah závazků

- a. neúměrné zkrácení
- b. lichva
- c. adhezní smlouvy
- d. úroky

I. Pojem právní skutečnosti a právního jednání

- Okolnosti, s nimiž právo spojuje právní následky (vznik, změnu, zánik subjektivního práva nebo subjektivní povinnosti)
- Jsou právním důvodem určitého právního následku (např. protiprávní čin = náhrada škody; smlouva = právo na plnění)
- Právní důvod je pojem širší – může jím být i zákon sám nebo soudní rozhodnutí (konstitutivní výroky soudu – zrušení a vypořádání spoluvlastnictví, SJM, nákladové výroky)

Právní jednání jako projev autonomie vůle

- Právní jednání je institut, jímž se realizuje autonomie vůle subjektů práva (§ 3 odst. 1 OZ):
 - 1) Smluvní svoboda – právo určit zda budu právně jednat, s kým, do kdy, v jaké formě, s jakým obsahem
 - 2) Testovací svoboda – svoboda subjektu pořídit o svém majetku pro případ smrti
 - 3) Sdružovací svoboda – právo účastnit se na společenství osob v podobě korporací
 - 4) Vlastnická svoboda – oprávnění vykonávat jednotlivá vlastnická oprávnění (analytická definice vlastnictví)

II. Závazek

Povaha závazku

- Závazek (obligace) je právní vztah mezi dlužníkem a věřitelem
 - Je právním poutem – nejde o společenskou úsluhu (§ 2055 odst. 2 OZ), citový nebo morální vztah
 - Nutí účastníky, aby se chovali v souladu s jeho obsahem – spojuje s tím právní následky
 - Každý závazek má svůj předmět, obsah a subjekty
 - a) předmět: čeho se právní jednání týká (např. kupní smlouva = osobní automobil, nájem = bytová jednotka)
 - b) obsah: pohledávka a dluh
 - pohledávka = právo na určité plnění od dlužníka
 - dluh = povinnost uspokojit právo věřitele splněním
 - c) subjekty: osoby, mezi nimiž byl závazek sjednán (smlouva ve prospěch třetí osoby x smlouva o plnění třetí osoby)
- . pohledávka + dluh = nehmotné věci v právním smyslu (§ 496 OZ)

Relativita závazku

- Závazek je vztah relativní = má zásadně jen účinky mezi dotčenými subjekty (dlužníkem a věřitelem)
- Lze sjednat závazek ve prospěch třetí osoby (smlouva ve prospěch třetí osoby § 1767 OZ)
- Nelze sjednat závazek o plnění třetí osoby (smlouva k tíži třetí osoby - § 1769 OZ)
- V zákonem stanovených případech lze závazek zvěcnit (např. výhrada vlastnického práva, předkupní právo, zákaz zcizení a zatížení)
- Závazek má rovněž účinky absolutní – někdy: závazek je absolutním a k tomu ještě relativním vztahem

Vznik závazku

- Závazek vždy vzniká na podkladě určité právní skutečnosti: objektivní nebo subjektivní – nejčastěji
- Závazky vznikají 1) ze smluv, 2) z protiprávních činů, 3) z jiné způsobilé právní skutečnosti

1) **smlouva**: dvou či vícestranné právní jednání, které zakládá závazek.

Smlouva x dohoda x ujednání: dohoda = privativní novace (§ 1902 OZ), narovnání (§ 1903 OZ); ujednání = změna obsahu konkrétního smluvního ujednání

2) **protiprávní čin**: závazek může vzniknout z porušení zákonné povinnosti (§ 2910 OZ), z porušení smluvní povinnosti (§ 2913 OZ), z porušení dobrých mravů (§ 2909 OZ)

3) **jiná způsobilá právní skutečnost**:

a) rozhodnutí soudu – vypořádání SJM, vynucení závazku z budoucí smlouvy, vypořádání spoluvlastnictví, zřízení nezbytné cesty

b) právní událost – ke vzniku závazku může dojít i bez zřetele k volnímu jednání – vzniká z jednání, byť při absenci vůle (např. útěk zvířete a pokousání souseda – škoda způsobená zvířetem, § 2933 OZ)

c) zpracování věci (§ 1074 OZ) – vlastník zpracované věci musí zaplatit tomu, kdo zpracováním věc a vlastnické právo k ní pozbyl, stejně jako tomu, kdo se na jejím zpracování podílel prací

d) vrácení nálezů (§ 1052 OZ) – nálezce je povinen vrátit věc tomu, kdo ji ztratil, a to oproti úhradě nutných nákladů a nálezného

III. Obsah závazků

Každý závazek je složen z:

1) obsahu,

2) předmětu

3) subjektů (NS 32 Odo 976/2003 subjekty řadí k obsahu závazku)

- Obsahem závazku je vždy určitá povinnost dlužníka k plnění (forma plnění = dare, facere, omittere, pati) a oprávněním věřitele toto plnění požadovat
- Obsahem závazku může být aktivní jednání (dare – dání, facere – konání) nebo pasivní jednání (omittere – zdržení se, pati – strpění)
- **Dare** – poskytnutí vlastnického, užívacího, požívacího a jiného práva k věci
- **Facere** – jiné jednání v podobě činnosti ve prospěch věřitele (např. obstarání záležitosti příkazce příkazní smlouvou podle § 2430 OZ; zprostředkování uzavření smlouvy s třetí osobou ve prospěch zájemce podle § 2445 OZ)
- **Omittere** – opomenutí jednání, k němuž by jinak byl dlužník oprávněn, kdyby takovou povinnost neměl [např. povinnost pronajímatele zajistit nájemci nerušené užívání věci po dobu nájmu podle § 2205 písm. c) OZ]
- **Pati** – pasivita dlužníka ve vztahu k oprávněnému, kterou by jinak nemusel snášet (pozemkové služebnosti – cesty, stezky, jízdy, braní vody apod., povinnost nájemce strpět úpravu bytu nebo domu pronajímatelem či třetí osobou, bez většího nepohodlí pro něj podle § 2259 OZ)
- Součástí závazku není zpravidla jedna povinnost/oprávnění, nýbrž několik = typické pro synallagmatické závazky
 - Příklad: Kupující má povinnost zaplatit kupní cenu, převzít věc x právo, aby mu prodávající umožnil nabýt vlastnické právo
 - Příklad: Proávající má povinnost odevzdat věc, umožnit nabytí vlastnického práva k věci x právo na zaplacení kupní ceny

Práva související se závazkem

Obsah závazku tvoří pohledávka a tomu korespondující dluh; kromě nich je obsah závazku tvořen (příkladný výčet):

- a) právem určit splatnost dluhu
- b) právem určit místo splnění dluhu
- b) právem určit způsob plnění
- c) právem prominout dluh
- d) právy týkajícími se jeho samotné podstaty:
 - I. odstoupení, II. výpověď, III. dovolání se relativní neplatnosti
- e) další obsah závazku: je tvořen obecnými požadavky na poctivost (§ 6 OZ), informační povinnost strany (§ 1728 a násl. OZ) – může dojít ke vzniku předsmluvní odpovědnosti, povinnost zachovávat obchodní tajemství (§ 504 OZ)

Jakým způsobem?

- Strany jsou svobodné v tom určit, jaký bude obsah jejich závazku
- Mohou tak učinit výslovně ujednáním
- Mohou určit část obsahu smlouvy odkazem na obchodní podmínky (§ 1751 odst. 2 OZ)
- Ve vztazích mezi podnikateli lze obsah smlouvy určit odkazem na obchodní podmínky vypracované odbornými nebo zájmovými organizacemi (např. pravidla MOK v Paříži, statuty stálých rozhodčích soudů) – všeobecné obchodní podmínky
- Subsidiárně zákonná úprava – obecná část x zvláštní část závazků – např. strany chtějí kontrahovat, nechtějí vyjednávat individuální obsah smlouvy
- Strany jsou limitovány:
 - 1) kogentními právními normami (§ 1 odst. 2 OZ)
 - 2) korektivy obsahu závazků

Limity obsahu závazku

1) Obecné korektivy:

- a) dobré mravy
- b) veřejný pořádek

2) Instituty určené korekci obsahu závazku:

- a) **Neúměrné zkrácení** (§ 1793 a násl. OZ)
- b) **Lichva** (§ 1796 a násl. OZ)
- c) **Adhezní smlouvy** (§ 1798 a násl. OZ)
- d) Spotřebitelská ochrana (§ 1811 a násl. OZ)

3) „Sektorové“ obsahové korektivy (demonstrativně):

- a) nezákonné určení (§ 577 OZ)
- b) *clausula rebus sic stantibus* (§ 1766 OZ)
- c) neúčinnost obchodních podmínek (§ 1753 OZ)
- d) moderace smluvní pokuty (§ 2051 OZ)
- e) moderace závdavku (§ 1808 OZ ve spojení s § 10 odst. 1 OZ)

IV. Neúměrné zkrácení

Neúměrné zkrácení

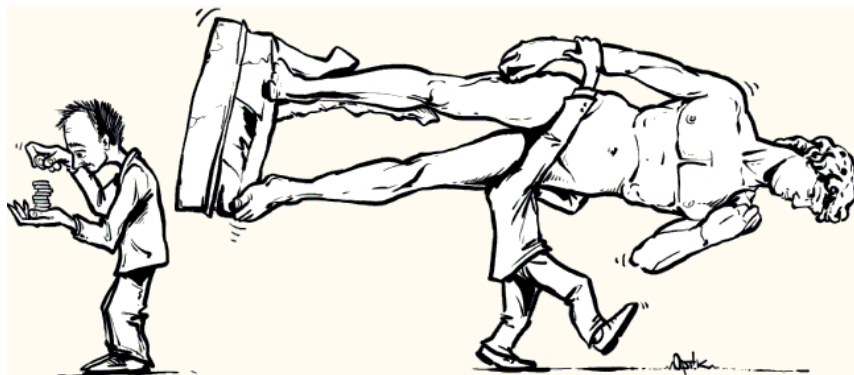
- Archaický institut spojený s nejstaršími světovými kodifikacemi soukromého práva (rakouský ABGB – z roku 1811, francouzský Code civil – z roku 1804) = právní následek *sui generis*
- Novější právní úpravy nahradily tento institut lichvou (např. německý BGB z roku 1900, holandský Burgerlijk Wetboek z roku 1976),
- OZ společně s rakouským ABGB upravují lichvu (§ 879 ABGB) a neúměrné zkrácení (§ 934 ABGB) = světový unikát
- Typicky jen ochrana před lichevními smlouvami (např. § 138 BGB) nebo jen neúměrným zkrácením (např. čl. 1674 aj. Code Civil)
- K úpravě obou institutů není důvod = jedna skutková podstata umožňuje zohlednit východiska obou institutů; OZ upravuje i tzv. věcnou lichvu
- Neúměrné zkrácení je obsahovým korektivem úplatných právních jednání zatížených „vadou“ zejm. tzv. hrubého nepoměru
- Zásadně je stranám na vůli, ujednat si **libovolný vztah plnění** a protiplnění (v jakémkoli rozsahu) = zákonodárce postihuje až kořistění z **typizované slabosti**
- Existence subjektivních znaků je podmínkou všech ochranných institutů – lichvy, adhezních smluv, neúměrného zkrácení

Postavení a význam neúměrného zkrácení

Př. 1) Eduard chce náramkové hodinky. Zajde do prvního obchodu, zakoupí je za 800 Kč. Jde kolem druhého obchodu, kde stejný model prodávají za 350 Kč. Má právo napadnout smlouvu?

Př. 2) Eduard chce zlaté náramkové hodinky pro svoji manželku. Zajde do hodinářství, hodinář sděluje, že hodinky za 13.000 Kč jsou zlaté. Po měsíci nošení se z nich zlato začne „loupat“. Má právo napadnout smlouvu?

Př. 3) Eduard chce náramkové hodinky. O víkendu obchází bleší trh a prodavač nabízející na koberci své produkty sděluje, že pozlacené hodinky, které našel na půdě, prodá za 250 Kč. Eduard koupí, hodinář následně zjistí, že byly zlaté a měly hodnotu přes 8.000 Kč. Má právo napadnout smlouvu?

Skladba neúměrného zkrácení

§ 1793 odst. 1 OZ: „Zaváz-li se strany k vzájemnému plnění a je-li plnění jedné ze stran v **hrubém nepoměru (objektivní znak)** k tomu, co poskytla druhá strana, může **zkrácená strana** požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu, ledaže jí **druhá strana** doplní, oč byla zkrácena, se zřetelem k ceně obvyklé v době a místě uzavření smlouvy. To neplatí, pokud se nepoměr vzájemných plnění zakládá na skutečnosti, o které druhá strana nevěděla ani vědět nemusela (subjektivní znak).“

§ 1794 odst. 2: „Právo podle § 1793 nevzniká ani tehdy, vzdala-li se jej **zkrácená strana** výslovně a prohlásila-li, že plnění přijímá za mimořádnou cenu ze zvláštní obliby, anebo souhlasila-li s neúměrnou cenou, ač jí skutečná cena plnění byla nebo musela být známa (subjektivní znak).“

- Institut, jenž je založen na kombinaci objektivního a subjektivních znaků na obou stranách smlouvy
- Velké množství aplikačních výluk (§ 1793 odst. 1 věta 2, § 1793 odst. 2, § 1794, § 1795, § 1797, § 2757)
- Osobní výluky (vztahující se ke stranám smlouvy – viz text + podnikatelské vztahy - § 1797), věcné výluky:
 - Nelze-li již výši zkrácení zjistit
 - Nabytí věci na komoditní burze
 - Ve veřejné dražbě
 - Sázka/hra
 - Zvláštní vztah mezi stranami – tzv. smíšené darování
 - Závazky z odvážných smluv

„Hrubý nepoměr“ (objektivní znak)

- Objektivním znakem neúměrného zkrácení je existence tzv. hrubého nepoměru
- **Co je to hrubý nepoměr?** Znak užívaný jak v § 1793 OZ, tak v § 1796 OZ – je jím míněno to stejné (nepoužijí se názory odchylné – WK 1796, 2)
- Referenční hodnotou je $\frac{1}{2}$; proto je hranice hrubého nepoměru **procentuální** = tj. 50% nebo 200% hodnoty protiplnění
- Neúměrné zkrácení se uplatní jednak v případech, kdy bylo zcizeno „pod cenou“, tak v případech, kdy bylo „nabyto příliš draze“
- Inspirace § 934 ABGB (nic neobvyklého – viz judikatura k § 138 BGB) – právo požadovat zrušení smlouvy se uplatní jak na straně nabyvatele (nabyl příliš draze), tak zcizitele (prodal příliš levně)
- **Důvody jednotného posuzování:** 1) systematický výklad (vazba na § 1796 OZ), 2) existence tzv. dodatečného *laesio enormis* v § 2185 OZ
- Existence hrubého nepoměru se posuzuje vždy k okamžiku uzavření smlouvy – dodatečný pokles/vzestup ceny lze zohlednit jen pomocí *clausula rebus sic stantibus* nebo dodatečným *laesio enormis* (jen *lex specialis* pro směnnou smlouvu)

„Hrubý nepoměr“ (objektivní znak)

- Rozhodující je objektivní hodnota plnění
- Tou je tržní cena (§ 492 odst. 1 OZ)
- Hrubý nepoměr se posuzuje na základě vztahu „ujednané plnění“ x „tržní cena“
- Pokud dojde k dodatečnému odpadnutí hrubého nepoměru, má to za následek ztrátu práva napadnout smlouvu (procesní ekonomie)

Postavení smluvních stran (subjektivní znaky)

a) zkrácená strana neznala ani nemusela znát skutečnou „cenu“ plnění – nejen úmyslné, nýbrž i nedbalostní zavinění (vědomá nedbalost)

b) zkracující (zvýhodněná) strana nevěděla ani nemusela vědět o skutečnosti zakládající hrubý nepoměr plnění

Vodítko:

Tzv. smluvní rozdělení rizika = čím rizikovější je právní jednání pro některou ze stran, tím vyšší nároky jsou kladeny na její potenciální obezřetnost při zjišťování cenotvorné vlastnosti předmětu plnění; jedná-li strana bez této péče, jde to k její tíži.

Řešení

Př. 1) Eduard chce náramkové hodinky. Zajde do prvního obchodu, zakoupí je za 800 Kč. Jde kolem druhého obchodu, kde stejný model prodávají za 350 Kč. Má právo napadnout smlouvu?

Řešení: nevzniká právo napadnout smlouvu, protože „zkrácený“, i když neznal skutečnou tržní cenu, měl si udělat průzkum trhu, za kolik se daná věc prodává; nedbalost jde k jeho tíži.

Př. 2) Eduard chce zlaté náramkové hodinky pro svoji manželku. Zajde do hodinářství, hodinář sděluje, že hodinky za 13.000 Kč jsou zlaté. Po měsíci nošení se z nich zlato začne „loupat“. Má právo napadnout smlouvu?

Řešení: vzniká právo napadnout smlouvu, jelikož Eduard není profesionál a prodavač (profesionál) ho ujistil o tom, že věc má určitou cenotvornou vlastnost a z této informace Eduard vycházel. Nejde o jeho nedbalost.

Př. 3) Eduard chce náramkové hodinky. O víkendu obchází bleší trh a prodavač nabízející na koberci své produkty sděluje, že pozlacené hodinky, které našel na půdě, prodá za 250 Kč. Eduard koupí, hodinář následně zjistí, že byly zlaté a měly hodnotu přes 8.000 Kč. Má právo napadnout smlouvu?

Řešení: prodávající nemá právo napadnout smlouvu. Na bleším trhu nemá nabízet k prodeji něco, o čem neví, jakou má hodnotu. Pokud prodává věc, o níž nemá postaveno na jisto, jaké má vlastnosti (tj. že je zlatá), jde majetková újma z tohoto obchodu plynoucí k jeho tíži.

Právní následky spojené s neúměrným zkrácením

- Archaické povaze institutu odpovídá i archaický koncept právního následku
- Moderním trendem odpovědnostních následků spojených s ochranou konkrétního subjektu je relativní neplatnost
- S neúměrným zkrácením není spojena neplatnost právního jednání (relativní – nařikatelnost ani absolutní)
- Jsou-li splněny všechny předpoklady neúměrného zkrácení, lze „**požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu**“
- Obdobný právní následek spojený s francouzským Code Civil (čl. 887, 1303, 1305, 1674) a rakouským ABGB (§ 934)
- Nutná soudní ingerence, je třeba typicky dvojí aktivita: **podání žaloby zkráceným, jednání soudu**
- Jednostranné právní jednání **žádné právní následky nevyvolává** – nejde o relativní neplatnost
- Neúměrného zkrácení se lze dovolat buď **žalobou** (určovací, na plnění), nebo **vznesením námítky** v probíhajícím řízení (např. prodávající žaluje na zaplacení kupní ceny a kupující vznesl námitku neúměrného zkrácení)
- Právo lze uplatnit jen v jednoroční propadné lhůtě (§ 1795 OZ)
- Běží od okamžiku **uzavření smlouvy**, staví se zahájením řízení před soudem
- Jde o lhůtu hmotněprávní, nikoli procesní

Alternativa facultas

- **Zvýhodněná strana** může v procesu udržet smlouvu v platnosti tím, že doplní dodatečným plněním „*to, oč byla druhá strana zkrácena*“ = význam tam, kde plnění pro zvýhodněnou stranu má význam (chce si podržet předmět smlouvy)
- **Nejde o nabídku protistrany** – soud nesmí rozhodnout o zrušení smlouvy, pokud zvýhodněná strana poskytne doplněk do objektivní hodnoty (tržní ceny)
- OZ sleduje koncepci *verum praetium nikoli iustum praetium* (pravidlo Code Civil)
 - *Verum praetium* = zvýhodněná strana musí poskytnout „doplatek“ do tržní ceny/vrátit část ceny neodpovídající ceně tržní (**český OZ**).
 - *Iustum praetium* = zvýhodněná strana musí poskytnout „doplatek“ do té míry, aby nepoměr nebyl hrubý (nikoli tedy do tržní ceny, nýbrž do zóny tolerance (**francouzský Code Civil**)).
- Doplnění musí být poskytnuto v penězích – zkrácený svůj zájem a potřebu upokojil již množstvím, které obdržel zkracující smlouvou a nemá zájem na dalším plnění (např. smluvní strana je zkrácena smlouvou o dodání určitého množství sypkého materiálu x nabídka dalšího materiálu by musela být přijata)

V. Lichva

Lichva

- Společně s neúměrným zkrácením a adhezními smlouvami je obecným ochranným institutem
- Lichva není nástrojem pro řešení neekvivalentních smluv
- Chrání se jí pouze „kořistění“ ze stavů subjektivní slabší smluvní strany v širším smyslu
- **Nechrání majetkové zájmy poškozené strany**, nýbrž její svobodu vyjednávání o obsahu smlouvy
- Rozlišujeme **civilní** x **trestní** lichvu: velmi často je dovozen podvodný úmysl = § 209 TZ
- Rozlišujeme **věcnou** x **finanční** lichvu

a) věcná: předmětem smlouvy není peněžité plnění

b) finanční: předmětem smlouvy je peněžité plnění

Lichva x neúměrné zkrácení

- Neúměrné zkrácení slouží k nápravě omylu v hodnotě plnění: to by bylo lze i prostřednictvím lichvy (viz demonstrativní výčet § 1796 OZ)
- Lhůta pro dovolání se beneficia (jednoroční lhůta x tříletá promlčecí lhůta relativní neplatnosti – majetkové právo)
- Uplatnění lichvy není soudní: poškozený se dovolává jednostranným právním jednáním
- Neuplatní se *alternativa facultas*
- Rozdílný je věcný dosah (§ 1793 odst. 2 OZ, § 1794 OZ)
- Shodný je personální dosah (vyloučena podnikatelská právní jednání - § 1797 OZ); účinky obou institutů lze v těchto vztazích sjednat

Skladba lichvy

§ 1796 OZ: „Neplatná je smlouva, při jejímž uzavírání někdo **zneužije (subjektivní znak - lichvář) tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti (subjektivní znaky - poškozený)** druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či poskytnout plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v **hrubém nepoměru (objektivní znak)**.“

- o Lichva se skládá stejně jako neúměrné zkrácení a adhezní smlouvy **ze znaků**:

a) **objektivního**

b) **subjektivních**

a) objektivním znakem je hrubý nepoměr plnění

b) subjektivními znaky jsou:

I. tíseň, nezkušenost, rozumová slabost, rozrušení, lehkomyšlnost poškozeného

II. zneužití stavu subjektivní slabosti lichvářem

- o **Všechny znaky (a + b/I. + b/II.) musí být splněny kumulativně**

Hrubý nepoměr (objektivní znak)

- Hrubým je nepoměr, který je **na první pohled patrný** (evidentní)
- Pouhá hodnotová nevyváženost nepostačí
- Shodná referenční hodnota jako u neúměrného zkrácení (1:2, 2:1) – viz i NS 30 Cdo 670/2013
- **Co je však referenční hodnotou? Tržní cena** – srovnává se stejný druh úvěrového produktu u jiných subjektů (především bank) – je třeba správně určit relevantní trh
- Námitky: nebankovní úvěr = vyšší riziko; zohledněno v tzv. zóně tolerance (1:2/2:1)
- **To má tyto následky:** úvěrové lichva = 30% úrok zakládá lichevní smlouvu (rak OGH 3 Ob 55/54 = 36% *per annum*)
- Hranice je referenční = použije se pohyblivý systém, a to díky mnohosti kvalifikačních znaků

Tzv. pohyblivý systém

- Lichva se skládá z objektivního a subjektivních znaků
- Pohyblivý systém = pokud právní norma váže určitý právní následek na mnohost znaků, přičemž některé jsou splněny ve větší míře a některé v míře menší, lze jejich hodnoty vyvážit
- Pokud některý znak chybí, nelze ho použít (nahradit chybějící znak)
- Př. úrok ve výši 27% - využití hluboké tísně poškozeného = lichevní smlouva

Subjektivní znaky lichvy

- Žádný institut OZ nepřiznává relevanci hodnotové disbalance plnění – strany si mohou určit poměr plnění/protiplnění **podle své vůle**
- I u lichvy musí být dány typové znaky slabosti:

a) Na straně poškozeného

- Ty jsou na straně poškozeného **demonstrativní**: tíseň, nezkušenost, rozumová slabost, rozrušení a lehkomyšlnost
- Zákonem neupravené „stavy“: zneužití obavy z možné majetkové ztráty, zneužití závislosti poškozeného na lichváři, vděčnost lichváři, podřízenost lichváři, důvěřivost poškozeného
- Omyl v hodnotě plnění? Ne, lze se dovolávat relevance jen v úzkých hranicích § 1793 OZ

b) Na straně lichváře

- zneužití stavu subjektivní slabosti lichvářem: vyžaduje se existence vědomostní složky zavinění (postačí proto vědomá nedbalost)

Výsledek: prakticky velký problém s použitelností i při RPSN 120% = lhostejnost člověka (úvěrovaného), s níž padá subjektivní znak u „poškozeného“ (a tedy i u lichváře) = prostý hrubý nepoměr bez relevance

Možné řešení? Tzv. wucherähnliches Rechtsgeschäft: stojí na presumpci subjektivní slabosti – poškozený určitě byl ve stavu slabosti, jinak by takto nevýhodnou smlouvu neuzavřel

Presumpci lze procesně vyvrátit; argument ekonomické analýzy práva: **racionální člověk nejedná ku svému neprospěchu**

Právní následky lichevní smlouvy

- Právní následky lichevní smlouvy stanoví již samotný § 1796 OZ; „*Neplatná je smlouva...*“
- Absolutní nebo relativní neplatnost?

Podstatný rozdíl:

- relativní neplatnost: poškozený se neplatnosti musí dovolat (tzv. nařikatelnost); jinak se smlouva považuje za platnou, vyvolává plné právní následky
- absolutní neplatnost: k neplatnosti přihlédne soud *ex officio*, tedy i bez návrhu, a to kdykoli za řízení

Rozdílné názory:

- **Dřívější judikatura není použitelná** – závěr vyvozeným z rozporu s dobrými mravy, rozdílný pohled OZ 1964 na koncepci neplatnosti právního úkonu; taxativní výčet § 40a OZ 1964;
- Část názorů vychází ze stavu OZ 1964, někteří argumentují tím (Leges 138, 35), že lichva je zvláštním případem porušení dobrých mravů; **není** – dovozováno z § 138 odst. 2 německého BGB

Právní následky lichevní smlouvy II.

- Právním následkem je **vždy relativní neplatnost** (§ 586 OZ)
- Do doby **dovolání se** relativní neplatnosti nebo **uplatnění námitky** relativní neplatnosti je lichevní smlouva platná
- Důvod neplatnosti je zde zjevně stanoven na ochranu zájmu konkrétní osoby
- Možné negativní následky: státem legalizovaná lichevní smlouva při pasivitě poškozeného x „*chceš-li se vyvázat, nikdo ti nebrání*“
- Na lichevní smlouvu se nepoužije § 577 OZ; „*je-li důvod neplatnosti jen v nezákonném určení množstevního, časového, územního nebo jiného rozsahu, soud rozsah změní tak, aby odpovídal spravedlivému uspořádání práv a povinností stran*“
- Lichevní smlouva je zatížena (jako celek) procedurální vadou vůle a současně nezákonným určením množstevního rozsahu (např. výší úrokové povinnosti dlužníka)
- Opačný výklad *contra legem* by však odpovídal zájmu poškozeného

VI. Adhezní smlouvy

Adhezní smlouvy

§ 1798: (1) Ustanovení o smlouvách uzavíraných adhezním způsobem platí pro každou smlouvu, jejíž **základní podmínky** byly **určeny jednou ze smluvních stran** nebo **podle jejích pokynů**, aniž **slabší strana** měla **skutečnou příležitost obsah** těchto **základních podmínek ovlivnit**.

(2) Použije-li se k uzavření smlouvy se slabší stranou **smluvní formulář** užívaný v obchodním styku nebo jiný podobný prostředek, má se za to, že smlouva byla uzavřena adhezním způsobem.

- Adhezní smlouva = smlouva, jejíž základní podmínky byly určeny jen jednou smluvní stranou nebo na základě jejích pokynů. Jde rovněž o smlouvy, které byly uzavřeny za užití standardizovaného formuláře
- Praktika sloužící ke standardizaci procesů, **kteou zákonodárce nestihá jako nedovolenou**
- V současném ekonomickém systému se předpokládá a právo proti ní nevystupuje; má za následek snížení transakčních nákladů, nákladů na individuální vyjednávání o obsahu smlouvy aj.
- Obdobně jako u ostatních dvou ochranných nástrojů **se chrání proces uzavírání smlouvy**, nikoli stav existující po jejím vzniku
- Jde-li o kontrakt se spotřebitelem, použije se přednostně úprava § 1811 a násl. OZ
- Jejich použitelnost je v zásadě vyloučena na podnikatelské poměry (§ 1801 OZ) – lze sjednat x viz ale § 1801 OZ
- **Praktická použitelnost:** pracovní smlouvy, veřejnoprávní smlouvy, ujednání ve společenských smlouvách, stanovách spolků, smlouvy s kolektivními správci

Kvalifikace adhezní smlouvy

§ 1798 žádnou ochranu nezakládá – vymezuje toliko, kdy jde a kdy naopak nikoli o adhezní smlouvu; zjištění, že byla uzavřena adhezní smlouva žádné právní následky nevyvolává

Dvoustupňový test:

- o Byla-li smlouva uzavřena tak, že naplňuje definiční znaky § 1798 OZ, smlouva projde tzv. testem prvního stupně
- o Pro nastoupení ochrany (především § 1800 OZ – neplatnost některé smluvní doložky) však toto nepostačí
- o Musí být splněn některý z dalších kvalifikačních znaků (tzv. test druhého stupně): ujednání ve smlouvě musí být:

a) nečitelné: § 1800 odst. 1 OZ (např. formát A4 členěný do 3 sloupců se 150 řádky s malými mezerami mezi nimi, nevhodně zvolený font písma – šedá barva na bílém podkladu, nedostatečná kvalita tisku)

b) nesrozumitelné: § 1800 odst. 1 OZ (např. nepřehledná a nelogická struktura textu – různé velikosti písma navozující dojem, že menším písmem jsou psána ustanovení méně významná, řetězení odkazů na jiné součásti smluvní dokumentace, reklamační řády, provozní řády aj., nepřiměřená obsáhlost obchodních podmínek, která neodpovídá povaze právního jednání)

c) obsahově nepřiměřené: § 1800 odst. 2 OZ (např. ujednání o limitaci náhrady škody, sjednání propadné zálohy, ujednání storno poplatku, důvody pro odstoupení od smlouvy, ujednání o automatické prolongaci smlouvy, úrokové adaptační klauzule atd.)

Jednotlivé kategorie adhezních ujednání

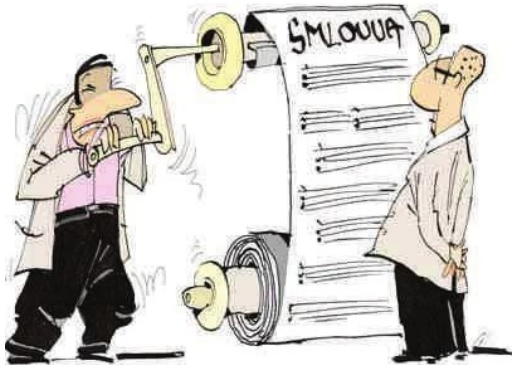

obr. 1: a) nečitelné + b) nesrozumitelné podmínky:

- Pro nastoupení negativního následku se nevyžaduje, aby taková doložka byla intenzivně nevýhodná, postačí prosté zjištění nečitelnosti nebo nesrozumitelnosti.
- Na újmu je slabší straně jakákoli doložka, která jí působí újmu; referenčním pravidlem je zde příslušné zákonné ustanovení (např. dispoziční právní norma)

Obr. 2: c) obsahově nepřiměřené:

- Nepostačí prostá nevýhodnost; musí být „zvláště nevýhodné“ pro slabší stranu; jaká jsou měřítka srovnání?
 - I. Dispoziční právo: nevýhodná je doložka tehdy, pokud se odchyluje od dispozičního zákonného pravidla – zákonodárce určuje jakou úpravu práv a povinností považuje za vyváženou
 - II. Ochrana spotřebitele – může být vodítkem; ochrana spotřebitele je však silně vychýlena ve prospěch ochrany slabší strany nacházející se v tomto postavení
 - III. Všeobecné obchodní podmínky – obchodní podmínky vypracované nezávislými nebo profesními organizacemi (např. pravidla UNCITRAL)

Právní následky ujednání a/b/c

- Právním následkem bude **vždy relativní neplatnost** konkrétního ujednání (§ 576; v některých případech může být neplatná celá smlouva)
- Důvod ochrany je zde stanoven **na ochranu zájmu slabší strany** (§ 586 OZ)
- Je výslovně připuštěna použitelnost § 577 OZ; uplatní se jen pro obsahově nepřiměřené podmínky
- Podmínky nečitelné nebo nesrozumitelné budou neplatné jako celek

VII. Úroky

Úroky

- U některých kontraktů (např. zápůjčka – 2292 odst. 1 nebo úvěr – 2395) lze požadovat placení úroků
- Obecná právní úprava úrokové povinnosti je upravena v 1802 a násl. (smluvní x zákonné úroky) – **úrok v užším smyslu**, resp. v 1970 (úroky z prodlení) – **úrok v širším smyslu**
- Plnění úrokové povinnosti plyne především z ujednání smluvních stran
- Někdy je pojmovým znakem právního jednání (např. úvěr)

Charakteristika úroku

- Různorodá vymezení:

Judikatura pojem úrok vymezuje široce:

- Cena peněz poskytnutých věřitelem dlužníkovi (např. NS 32 Cdo 2292/2011)
- Úplata za užívání půjčené jistiny (např. NS 33 Odo 657/2005, Švestka, Spáčil, Škárová, Hulmák a kol. 2009 s. 1855)
- Poměrná část peněžitého závazku hlavního (např. NS 21 Cdo 4748/2007)

- Úrokem je i kapitalizovaný úrok (např. jednorázová platba je rozdělena na celé sjednané období)
- Vymezení úroku má význam z hlediska **posuzování přiměřenosti** z pohledu 1805 odst. 2, 1796 (1800)

Zákonné x smluvní úroky

- Rozlišení podle právního důvodu jejich vzniku - **úroky zákonné**: povinnost jejich plnění vyplývá z právního předpisu, **úroky smluvní**: povinnost plnit úroky je založena ujednáním stran.
- Smluvní úroky: projev smluvních stran úročit právní poměr musí být výslovný; nepresumuje se (úroková povinnost dlužníka v pochybnostech nestíhá).

Výše úroků

- Může být stanovena zákonem, prováděcím předpisem nebo ujednáním stran
- Úroková sazba stanovená zákonem: může být vyjádřena a) explicitně nebo b) implicitně

A) Explicitní vyjádření:

- Explicitně jen v zákoně směnečném a šekovém (první postih majitele směnky - čl. I. 48 odst. 1 bod 2; úrok 6 %; majitele šeku - čl. II 45 bod 2; úrok 6 %)
- Blanketní normou je 1970: odkazuje na výši úroků z prodlení (repo sazba ČNB zvýšená o 8 % - nařízení vlády č. 351/2013, jímž se stanoví výše úroků z prodlení)

B) Implicitní vyjádření:

- Zákon sice zakládá právo požadovat úroky, nestanoví však jejich konkrétní výši
- Subsidiárně se uplatní úroková sazba určená jako obvyklá (1802)
- Způsob určení výše úroků:
 - a) procentní úroková sazba: po celou dobu trvání úrokového vztahu zůstává neměnná (např. 7 % p. a.)
 - b) úroková adaptační klauzule: může mít podobu ujednání o určení úrokové sazby jako pohyblivé (měnící se např. každé dva měsíce trvání smluvního vztahu) nebo kombinované
 - c) sazba může být určena nezávislým orgánem (např. ČNB)
 - d) kombinovaná úroková adaptační klauzule sestává z kombinace určení podle předem stanoveného objektivního kritéria a pevné sazby (např. diskontní sazba ČNB + 3 %)

Ultra duplum

- **Upravuje ustanovení 1805 odst. 2 OZ:** „věřitel, který bez rozumného důvodu otálí s uplatněním práva na zaplacení dluhu tak, že úroky činí tolik co jistina, pozbývá právo požadovat další úroky. Ode dne kdy uplatnil právo u soudu, mu však další úroky náleží.“
- Účelem je ochrana dlužníka
- Jde o tzv. lichevní hranici – např. rak. OGH 1 Ob 142/16p
- Věřitel není oprávněn požadovat další úroky, pokud otálí s uplatněním své pohledávky a nesplacené úroky činí tolik co výše věřitelem poskytnuté jistiny (to, co věřitel dlužníkovi poskytl)
- Pravidlo se použije **na úroky v užším smyslu i úroky z prodlení** (např. rak. OGH 1 Ob 142/16p)
- Pravidlo nastoluje rovnováhu mezi ochranou věřitelů (plnění úroků/úroků z prodlení má motivační účinek ve vztahu k dlužníkovi) a potřebou zamezit neúměrnému zatížení dlužníka
- Nabíhání dalších úroků se staví (Rouček/Sedláček V 1335 4)
- Další úroky může věřitel požadovat **ode dne, kdy věřitel právo uplatnil u soudu** (např. rak. OGH 1 Ob 142/16p)

Úroky z úroků

- Požadovat úroky z úroků umožňuje 1806
- **Tzv. anatocismus:** splatné a doposud dlužníkem nezaplacené úroky, na jejichž zaplacení mu vzniklo právo z dřívějšího období, se nově (dále) úročí
- Úročení úroků v širším smyslu se může týkat pouze **splatných a doposud dlužníkem nezaplacených úroků**; nelze úročit neexistující pohledávku zaniklou splněním (1908 odst. 1)
- Smyslem je kompenzovat věřitele za dočasnou ztrátu možnosti nakládat s kapitálem, který by mohl investovat alternativním způsobem

Dva druhy *anatocismu*

- **Tzv. *anatocismus conjunctus*:** možnost stran sjednat si, že nezaplacené úroky přirůstají k jistině, a takto zvýšená jistina se úročí
- **Tzv. *anatocismus separatus*:** oprávnění smluvních stran sjednat si úročení úroků, aniž by se nesplacené úroky stávaly součástí jistiny. Tedy o možnost, která byla dřívější judikaturou zapovězena.

Konec 😊

Děkuji za pozornost